

УДК 929:94(437.3) «1914-1915»

КРАВЧУК О.М.

**ДІЯЛЬНІСТЬ Т.Г. МАСАРИКА
У ЧЕРВНІ 1914 – СІЧНІ 1915 рр.: ПІДГОТОВКА І
ПОЧАТОК ЧЕХОСЛОВАЦЬКОЇ ЗАКОРДОННОЇ
ВИЗВОЛЬНОЇ АКЦІЇ**

У статті показано сприйняття Т.Г. Масариком Першої світової війни як кризи європейської цивілізації. Розкрито політичну оцінку світової війни Масариком як боротьби демократичних країн Антанти з абсолютистськими, багатонаціональними імперіями, в ході якої має бути вирішена проблема малих націй (бездержавних народів) Центрально-Східної Європи. Показано процес підготовки Т.Г. Масариком чехословацької закордонної визвольної акції та її початок.

Ключові слова: Велика війна, Австро-Угорщина, Чехія, Т.Г. Масарик, чехословацька визвольна акція.

Актуальність проблеми. Не одне десятиріччя у полі зору істориків перебуває державне відродження слов'янських народів внаслідок Першої світової війни і, зокрема, процес утворення Чехословаччини. Особливістю цього процесу була активна діяльність емігрантів щодо винесення чеського і словацького питання на міжнародний рівень.

Історіографія проблеми. Визначна роль в організації чехословацького визвольного руху за кордоном належить Томашу Гаррігу Масаріку (1850–1937), що зумовлює необхідність всебічного аналізу його політичної діяльності на початку світової війни. Цієї проблеми торкалися певною мірою науковці – В. Беляєва, С. Віднянський, М.Я. Галандауер, З. Карнік, Р. Квачек, Ї. Ковтун, М. Нагорняк, Я. Опат, І. Поп, Ю. Поп, Є. Фірсов, М. Шестак та ін.

Кравчук Олександр Миколайович, кандидат історичних наук, старший викладач кафедри всесвітньої історії, Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського, м. Вінниця.

© Кравчук О.М., 2014

Мета статті – розглянути роль Т.Г. Масарика у процесі підготовки і розгортанні чехословацької закордонної визвольної акції.

Виклад результатів дослідження. Велика війна, як називали Першу світову війну, докорінно змінила розвиток людства. Для націй центральноєвропейського регіону історичним спадком світового конфлікту стала державна незалежність. Війна активізувала національні рухи, зокрема, в Чехії. Провідні позиції в діяльності чеського і словацького національного руху посів Т.Г. Масарик – професор чеського Празького університету, лідер Чеської прогресивної партії, депутат парламенту Ціслейтанії. До війни він виступав за модернізацію і демократизацію монархії Габсбургів [15, s.44], вважав західну демократію політичним прогресом, а монархічні системи Центральної Європи – консервативними пережитками.

Війна катастрофічно відбилася на чеському політикумі. В середині монархії Габсбургів фактично була оголошена війна німців проти чехів [15, s.44]. Встановлена в монархії військово-бюрократична диктатура мала виразно протичеський характер. В державних установах Чехії була запроваджена німецька мова, відбувався наступ на чеську культуру і національну ідеологію [14, s.16-17]. Німецький націоналізм в Австрії розумів війну як можливість поквитатись зі своїми «національними суперниками» у монархії, насамперед з чеською підприємницькою елітою [14, s.15-16]. Громадське життя у чеських землях та Словаччині було мілітаризоване. Розпочались репресії проти чеських політиків. Загалом, до кінця 1914 р. в Чехії було заарештовано 950 осіб і закрито 16 газет [10, с. 202]. Зокрема, 4 вересня 1914 р. був арештований В. Клофач, лідер національно-соціалістичної партії, яка вважалася найбільш радикальною [14, s.73]. «У Празі була політична пустеля», – згадував Т. Масарик [20, s.15]. Чехи-емігранти могли продовжувати політичну діяльність лише в країнах Антанти. Так у Росії за їх ініціативи 12 серпня 1914 р. була утворена військова «Чеська дружина» [13, с.49; 20, s.25, 225]. На думку Масарика, вона мала політичне завдання. У випадку

зайняття росіянами Чехії – «бути збором пропагандистів, що полегшують російську окупацію серед населення» [20, s.28, 120].

Чеські політики на репресії Австро-Угорщини відповіли політичною програмою розв'язання чеського питання поза межами габсбурзької монархії [14, s.31]. Ще у травні 1914 р. лідер Чеської національної партії свободи думки К. Крамарж розробив проект утворення Чеського королівства разом з словацькими землями як союзної держави у складі майбутньої Слов'янської імперії, очолюваної російським імператором [14, s.24-25]. З початком війни К. Крамарж трактував її, як бій між німецьтвом і слов'янством [22, s.261].

Прибічники Слов'янської імперії розраховували на звільнення Чехії російськими військами. Втрата у 1915 р. Росією такої можливості означала крах цього проекту [14, s.29, 35]. Більш радикальним був політичний проект Т.Г. Масарика. Після Сараєвського вбивства Масарик вважав, що Австро-Угорщина має законне право вимагати від Сербії пояснень, але не нав'язувати їй розслідування і зрештою – военний ультиматум. Останні вимоги Масарик називав самогубством для монархії та розраховував на дипломатичне розв'язання конфлікту [25, s.158; 20, s.15]. Він продовжував на це сподіватися навіть після початку війни [12, с.131]. Проте сам напад Австро-Угорщини на Сербію не став для нього несподіванкою. Після Балканських війн, Т.Г. Масарик очікував більшої війни в Європі.

Розв'язання війни Австро-Угорщиною морально і політично дискредитувало монархію в уяві Масарика. Він відзначав, що війна Австрії з Сербією змінила у нього ставлення до монархії Габсбургів з політичної у світоглядну площину. Відхід від габсбурзької ідеї у Масарика посилювався протиавстрійськими переконаннями народу, про що свідчила позиція чехів у складі армії Австро-Угорщини (заворушення, повстання, здачі в полон). Ці моральні міркування («наші люди йдуть на війну або до в'язниці, а ми, депутати, сидимо вдома» [12, с.131]) спричинили до внутрішнього діалогу реформатора з революціонером [16, s.28].

Масарик вирішив боротися проти Австро-Угорщини та забезпечити незалежний державний розвиток чеського і словацького народів. До цього висновку Т.Г. Масарика спонукала низка причин. Світову війну він вважав виявом кризи європейської цивілізації, суть якої – «перехідна стадія духовної та моральної анархії» в суспільстві на шляху його трансформації від пізнього середньовіччя до модерної доби. Ознаки кризи він вбачав у агресивності частини людей, що втілювалося або у вбивстві, або в самогубстві. Самогубство він трактував як насильство душі, зверненої на себе (єгоцентричний суб'єктивізм), а вбивство – зовнішнє насильство душі (анормальний об'єктивізм). Кризу переживали всі нації, а особливо – німецька. Прусський мілітаризм був науковою і філософською системою обґрунтування зовнішнього насильства душі [20, s.58-59]. На пангерманістську і мілітаристську еліту в Німеччині та Австро-Угорщині Масарик покладав відповідальність за розв'язання світової війни [20, s.40]. Війну з боку країн Антанти він визначав як оборонну і морально виправдану, а її політичний зміст – як боротьбу демократичних країн Антанти з абсолютистськими, багатонаціональними імперіями.

Масарик розумів можливі наслідки реалізації пангерманських планів для народів Центральної Європи. Він був переконаний, що Австро-Угорщина під тиском Німеччини не допустить будь-якої внутрішньої демократизації монархії та впродовж війни перетвориться в безсильного васала кайзерівської імперії. Це зумовило його рішучий відхід з довоєнних проавстрійських, австрославістських позицій [9, с.212].

За перемоги пангерманізму політична перспектива чеської нації втрачалася. Масарик дійшов висновку, що втративши роль захисника малих націй (концепція Ф. Палацького) монархія Габсбургів стала історичним пережитком, яку потрібно зруйнувати. Як реаліст і демократ, що вважав моральність і прагнення до справедливості важливими основами політики, Масарик не залишився бездіяльним в умовах антиавстрійської, за його словами, «пасивної революції» чеської нації [7].

Зміна поглядів Масарика означала зміну політичної тактики. З прибічника реформ (політика «малих справ») він перетворився у революціонера. Це не було відмовою від його ідеалів. Масарик сприймав революцію як вимушену альтернативу адміністративному і політичному хаосу, як явище конструктивного характеру, що веде до удосконалення і, зрештою, до реформ. Оскільки Австро-Угорщина засвідчила небажання реформуватися, в умовах загрози пангерманізму Масарик перейшов до революційних методів вирішення чеського питання, спираючись на зовнішні чинники. Він згадував, що сподівався на перемогу країн Антанти «і що наше рішення стати на боці союзників принесе нам звільнення».

Еволюція поглядів Масарика від проімперських переконань до ідеалу національної незалежності втілилась у його нову, чехословацьку державницьку програму. Окрім ідеї самостійності, її радикальність програми полягала в об'єднанні чеського питання зі словацьким як умови звільнення чеської нації [9, с.216]. Чехословацька державна концепція долала дотеперішній австрославізм, мотивований несприятливим розташуванням чеської нації на просторі між Німеччиною і Росією. Спільна держава чехів і словаків у геополітичному аспекті могла бути більш потужнішою, ніж їх окреме існування. Словаччина розширювала її на схід [17, с.34], в напрямку Росії, яку Масарик до 1916 р. вважав одним з головних військово-політичних гарантів нової держави [26, с.195; 24, с.35]. У випадку відновлення чеської держави без словацьких земель вона відразу опинилась б в оточенні потенційно ворожих їй Німеччини, Австрії та Угорщини. Ізольована географічно і у воєнно-стратегічному відношенні, чеська держава не мала б жодної ваги у міжнародних справах і не могла б становити інтерес в якості союзника будь-якому конкуренту Німеччини.

На думку Масарика, збройний конфлікт між центральними державами та Антантою створить нові об'єктивні умови для розв'язання чеського і словацького питання. Вони

полягали у поразці Німеччини та поділі Австро-Угорщини на основі принципу національного самовизначення та формування нового постімперського простору – системи незалежних держав «малих націй», рівноправних з великими державами Європи. Від інших чеських політиків Т.Г. Масарик відрізнявся тим, що орієнтував програму створення незалежної держави чехів і словаків на європейські демократичні політико-правові системи і цінності.

Погляди Масарика ґрунтувались на аналізі військово-стратегічного, економічного і демографічного потенціалу воюючих країн [20, s.19]. 20 серпня 1914 р. в часописі «*Наша доба*» у статті «Війна» він заперечив погляд на війну, як зіткнення германської і слов'янської рас, стверджував, що конфлікт є боротьбою великих держав за світове панування [3, с.25]. У статті констатовалося, що чисельно Антанта є сильнішою, ніж Троїстий союз [23, s.24].

Усвідомлення того, що війна неспізнано змінить карту Європи, ставило питання про майбутнє чеської нації. Наприкінці серпня 1914 р. Масарик вирішив виїхати за кордон для організації боротьби проти Австро-Угорщини. Для успішного розв'язання поставленої мети необхідно було створити певні передумови, зокрема провести політичні консультації з чеськими політиками, встановити контакти із закордоном, сформувані групу прибічників незалежності тощо [15, s.48; 25, s.163].

У серпні-вересні 1914 р. Масарик розпочав політичні консультації, зокрема, з головами партій: Чеської національно-соціалістичної – В. Клофачем, моравської Народно-прогресивної – А. Странським, соціал-демократами Ф. Соукупом і Б. Шмералем та іншими [20, s.15]. Найчастіше Масарик зустрічався з лідером аграрної партії А. Швеглюю [22, s.261]. Внаслідок зустрічей у Масарика виникло переконання, що «величезна більшість членів партій... збереже протиавстрійські переконання й тоді, коли б навіть деякі провідники, або фракції пішли з Австрією» [20, s.15].

На початку вересня 1914 р. Масарик встановив перші контакти з представниками країн Антанти, орієнтуючись

на провідну державу цього військового блоку – Велику Британію [21, s.16]. Згодом він писав: «Одне з найкращих моїх політичних висновків і рішень було те, що я нашу національну справу не поставив на одну російську карту, навпаки, що робив зусилля здобути симпатії у всіх Союзників і що зважився проти тогочасного некритичного і пасивного русофільства» [20, s.21]. На його прохання, громадянин США чеського походження Е. Воска 2 вересня 1914 р. в Лондоні передав англійському уряду і російському посольству повідомлення Масарика про переслідування південнослов'янських політиків, фінансове становище Австро-Угорщини та її армії тощо [20, s.16]. Масарик звернув увагу редактора газети «Таймс» Г.У. Стіда на необхідність сприяння здачі в полон російській армії чеських військових, які не бажали воювати на боці Австро-Угорщини [1, с.14; 21, s.16]. Масарик був ознайомлений про плани виведення Австро-Угорщини з війни шляхом російського наступу у чеські землі [20, s.17]. У випадку зайняття Праги царськими військами він бачив себе одним з радників російської адміністрації [8, с.455]. Важливою для Масарика була думка військового міністра Великої Британії Г. Кітченера про ймовірну три-чотирирічну тривалість війни, що відкривало перспективу чеській закордонній акції. На переконання Масарика, спадкоємець престолу ерцгерцог Карл у випадку приходу до влади не піде на укладення миру [18, s.105]. Він згадував, що провал у першій половині вересня 1914 р. німецького плану Шліффена «швидко побороти Францію, а Росію бодай стримати» «подавав надію на перемогу» [20, s.27]. Разом з тим, Масарик не підтримував прагнення Антанти розірвати союз Австро-Угорщини і Німеччини. З метою встановлення безпосередніх контактів з представниками Антанти Масарик використав своє перебування у Нідерландах 12–26 вересня 1914 р., звідки відправив листи до французького і англійських політичних і громадських діячів Е. Деніса, Г.В. Стіда і Р. Сетон-Уотсона [20, s.17]. У цей час Масарик вже отримав канал постачання найважливішої державної

інформації з оточення віденського міністра внутрішніх справ барона Гейнольда [15, s.46]. Здобуті відомості переконували політика в античеському налаштуванні керівництва монархії [20, s.17].

Після поїздки до Нідерландів Масарик продовжив наради з чеськими діячами. Поступово невелика і до війни маловідома Чеська прогресивна партія на чолі з Масариком стала одним з центрів антиавстрійського опору в Чехії [6, с.31]. На таємній нараді з народними соціалістами 1 жовтня 1914 р. Масарик вимагав критичного ставлення до російських обіцянок і на випадок приходу російських військ до Чехії радив підготуватися й зберігати спокій: «мусимо все оцінювати з нашого чеського становища, а не тільки надіятися на росіян». Він радив ужити всіх заходів, щоб з приходом росіян не спалахнули єврейські погроми, які зашкодили б чехам і росіянам. Т.Г. Масарик критично ставився до Росії, вважав її країною «радикального анархізму і нігілізму та нігілістичного тероризму» [20, s.382]. Він не сподівався, що Росія принесе чехам визволення [4, с.57], оскільки сумнівався в її воєнному потенціалі, а в її армії Масарик бачив «непідготовленість і безлад» [12, с.131]. Він припускав, що Росія не витримає війни і там розпочнеться революція [20, s.23].

Масарик розкрив суть російських намірів у війні: «Офіційна Росія мала на думці не братів Слов'ян, а тільки братів православних, і то головню настільки, наскільки її метою був Царгород і вільне плавання з Чорного моря» [20, s.330]. Отже, «Росія царська і офіційна Росія була не слов'янською, лише візантійською. Наше русофільство відносилось передусім до російського народу...» [20, s.332].

Восени 1914 р. у Празі Масарик розмірковував над деталями чехословацької державної програми, продовжував таємні консультації з чеськими політиками. Після зустрічі з головою Чеської державно-правової партії А. Гайном, той, за допомогою офіцера генерального штабу підготував мапу майбутньої Словаччини на основі національних і стратегічних критеріїв. З професором Вищої технічної

школи в Празі Я. Калоушеком Масарик обмірковував питання господарських і фінансових основ майбутньої держави. Хорватський політик І. Лорковіч у розмові з Масариком у Празі висловив ідею створення коридору між майбутніми Чехословаччиною і Югославією [20, s.28].

Програму чехословацької держави Т.Г. Масарик вперше представив британському історикю і спеціалісту з проблем слов'ян Австро-Угорщини Р. Сетон-Уотсону в Роттердамі, під час перебування у Нідерландах 14-29 жовтня 1914 р. [20, s.17]. Він повідомив Р. Сетон-Уотсону інформацію про ситуацію в Австрії та висловив свої погляди на війну й на світове становище загалом [20, s.18]. Головною метою Масарика було роз'яснення політикам Антанти чеського питання [19, s.392]. В розмові Масарик стверджував, що після поразки Німеччини може бути створене самостійне Чеське королівство, до якого увійшли б словацькі райони Угорщини [14, s.32]. Існування незалежної Словацької держави Масарик вважав нереальним, оскільки вона навряд чи вистояла б перед тиском Угорщини, а отже, «як для словаків, так і для нас чехів – братерське об'єднання в одну державу є найвигіднішою державною формою» [2, с.203-204, 207]. Королівство мав би очолити представник данської або бельгійської королівської династії. Кандидатуру з російської монархії, на думку Т.Г. Масарика, не прийняла б німецька меншина Чехії [14, s.33]. Чеське королівство мало визнати частину австрійського державного боргу (приблизно 9-10 млрд крон), здійснити аграрну реформу, запровадити податок з маєтків тощо [14, s.33, 253]. Політик звертав увагу на завдання консолідації Чехії шляхом надання належної свободи німецьким шкільним установам з одночасною активною підтримкою чеських меншин [14, s.33, 252-255].

Під час своїх подорожей до Нідерландів, у Відні та Німеччині Масарик зустрічався з німецькими та австрійськими політиками Й. Редліхом, Й.М. Байєрнрейтером, С. Сангером, К. Каутським, Е. Кьорбером та іншими, що переконало його в небезпеці пангерманізму, провини Німеччини та Австро-Угорщини за початок війни, неможливості реформувати монархію [15, s.51].

Наприкінці вересня 1914 р. свою співпрацю редакції газети «Cas» запропонував викладач Празької торгової академії Е. Бенеш [6, с.27], у якому Масарик цінував те, що він досяг всього своїми силами, «а це рівнозначне із набуттям практичності, енергії та відваги». Бенеш став найбільш довіреним співробітником Масарика в роки війни [20, с.32].

Після відвідин Нідерландів Масарик продовжив перемовини з чеськими політиками й добився їх усної згоди на здійснення «акції за кордоном» [20, с.19]. З головою чеського «Сокола» (товариство складалося з 1150 осередків) Й. Шейнером Масарик обговорював питання фінансування визвольної акції [20, с.23], домовився, що у випадку російської окупації члени спілки (приблизно 50 тис. осіб) виступатимуть як народна міліція, а при потребі – як національне військо [20, с.21].

Бажаючи піднести чеське і словацьке питання на міжнародний рівень, Масарик все більше переконувався у необхідності виїзду за кордон. Він згадував: «загальна ситуація вимагала моєї присутності на Заході, де ми не мали зв'язків і де треба було здобувати розуміння нашого плану. Я сподівався ..., що доля Європи буде вирішуватися на Заході, а не в Росії ...» [20, с.42]. Також він сподівався, що діяльність емігрантів підбадьорюватиме «домашню політику». Масарик вважав, що у випадку збереження Австро-Угорщини програма незалежної Чехії і організований опір відіграють хоча б роль засобу тиску на віденський уряд і спричинять до певних поступок чеській нації [15, с.47]. Сам Масарик залишився б за кордоном, щоб продовжувати «революційну опозицію проти Австрії – для майбутнього» [20, с.28].

Для згуртування прихильників незалежності Чехії Масарик продовжував наради з чеськими політиками, переважно, членами Чеської прогресивної партії. Вони відбувалися в помешканні В. Боучека, співпартійця Масарика [15, с.46]. Там було закладено основи організації «Мафія». Так її назвали з огляду на таємний характер діяльності. Серед чільних діячів «Мафії» були

політичні однодумці Масарика Е. Бенеш, П. Шамал [16, s.69] та інші. «Мафія» виконувала інформаційні функції для чеських емігрантів, підтримувала зв'язок внутрішнього і закордонного руху опору і готувалися до перебрання влади в країні після припинення існування Австро-Угорщини [25, s.168; 5, с.56]. За партії, що співпрацювали з цією організацією, на останніх довоєнних виборах (1911 р.) проголосувало 75% чеських виборців [16, s.70]. Прикметно, що на час свого від'їзду з імперії Масарик «був переконаний, що народ бажає повної самостійності, тобто самостійності без Австрії і без Габсбургів» [20, s. 309].

18 грудня 1914 р. Т.Г. Масарик залишив Австро-Угорщину для політичної діяльності за кордоном [25, s.171]. Вже у Венеції, куди він приїхав, Масарик почав збір коштів для потреб визвольної акції. Зокрема, він звернувся з таким проханням до чеха за походженням, фінансиста Й. Шпетіни з Чикаго. За його підтримки та інших добровільних пожертв чехів і словаків у країнах Європи і США у 1914–1915 рр. було зібрано 37 871 доларів [25, s.214]. 22 грудня 1914 р. Масарик прибув до Риму, щоб налагодити прямі зв'язки з урядами Франції, Англії, Сербії, також «там була також можливість вести переговори з італійцями і росіянами» [25, s.171; 19, s.392]. У Римі Масарик зауважив антиавстрійські настрої і зрозумів, що Італія не залишиться нейтральною у війні [18, s.105]. На зустрічі із співробітником Петроградського телеграфного агентства В. Сватковським він обговорив чехословацькі визвольні плани, питання можливого зайняття Чехії та Словаччини російськими військами тощо. Особисто повідомити чеських політиків про результати зустрічей Масарик не зміг, тому що «Мафія» здобула інформацію про підготовку його арешту після повернення з Італії. Масарик остаточно вирішив залишитися в еміграції [15, s.48]. Згодом він відзначав: «Аж до Риму тривала орієнтаційна фаза моєї закордонної діяльності...» [20, s.46].

11 січня 1915 р. Масарик виїхав до Женеви [25, s.176]. У Швейцарії Масарик публічно проголосив боротьбу чехів

і словаків проти Австро-Угорщини. Політик сформував мету закордонної діяльності: об'єднати емігрантів – чехів і словаків, забезпечити пропаганду чеської і словацької справи в країнах Антанти, збирати кошти на визвольну акцію, заснувати армію з добровольців і військово-полонених (останніх, за відомостями Масарика у вересні 1914 р. тільки в Росії було 80 тис. осіб) [25, s.168-169].

Висновки. Таким чином, на початку Першої світової війни, в умовах загрози пангерманізму інтересам чеської нації, політичні погляди Т.Г. Масарика еволюціонували від проімперських переконань до ідеалу незалежного державного розвитку чеського і словацького народів. Влітку 1914 – січні 1915 рр. діяльність Масарика була спрямована на згуртування визвольного руху чехів і словаків і піднесення його на міжнародний рівень. Сформована ним чехословацька державницька ідея стала основою політичної боротьби чехів і словаків під час Першої світової війни і була втілена в життя створенням Чехословацької республіки в 1918 р.

1. *Беляева В.И.* Чехословацкий вопрос в политике Великобритании в годы Первой мировой войны / В.И. Беляева // К 70-летию образования самостоятельных государств в Центральной и Юго-Восточной Европе. Выпуск II. – М., 1989. – С. 13–23.
2. *Бочковський О.І.* Т.Г. Масарик: Національна проблема та українське питання (Спроба характеристики та інтерпретація) / О.І. Бочковський. – Подєбради, 1930. – 244 с.
3. *Влчек Р.* Сопоставление взглядов Т.Г. Масарика и К. Крамаржа. Разница в понимании помощи русским эмигрантам / Р. Влчек // Русская акция помощи в Чехословакии: история, значение, наследие. Составители: Л. Бабка и И. Золотарев. – Прага: Национальная библиотека Чешской Республики – Славянская библиотека; гражданское объединение «Русская традиция», 2012. – С. 19–28.
4. *Григорій-Наш Н.* Життя й діяльність Т. Гаррік-Масарика / Н. Григорій-Наш // Масарик Т.Г. Добірні думки. З нагоди 75 літ життя. 1850–1925. – Прага: Український громадський комітет, «Легіографія», 1925. – С. 11–96.

5. Захисник малих народів у новій Європі Томаш Гарріг Масарик // Віднянський С.В., Мартинов А.Ю. Об'єднана Європа: від мрії до реальності. Історичні нариси про батьків-засновників Європейського Союзу – К.: Інститут історії України, 2009. – С. 41–70.
6. *Марьина В.В.* Второй президент Чехословакии Эдвард Бенеш: политик и человек. 1884–1948 / В.В. Марьина – М.: Индрик, 2013. – 488 с.
7. *Масарик Т.* Delenda est Austria! // Русская воля. – 1916. – № 8. – 22 декабря. – С. 1.
8. *Нагорняк М.* Філософ-президент Т.Г. Масарик / М. Нагорняк // Чапек К. Бесіди з Томашем Масариком / Карел Чапек; пер. з чеськ. Л. Кіцила; післясл. М. Нагорняка. – Львів: Астролябія, 2010. – С. 435-468.
9. *Поп И.И.* Нарастание внутриполитического кризиса в Австро-Венгрии и усиление ее зависимости от Германии / И.И. Поп // «Дранг нах Остен» и народы Центральной, Восточной и Юго-Восточной Европы 1871–1918 гг. – М.: Наука, 1977. – С. 206–223.
10. *Поп Ю.І.* Перша світова війна і чеська політична програма / Ю.І. Поп // Перша світова війна і слов'янські народи. Матеріали міжнародної наукової конференції 14–15 травня 1998 р. – К., 1998. – С. 201–206.
11. *Фирсов Е.Ф.* Т.Г. Масарик в России и борьба за независимость чехов и словаков / Е.Ф. Фирсов – М.: Индрик, 2012. – 336 с.
12. *Чапек К.* Бесіди з Томашем Масариком / Карел Чапек; пер. з чеськ. Л. Кіцила; післясл. М. Нагорняка. – Львів: Астролябія, 2010. – 464 с.
13. *Шульга С.А.* Чеські легіони у Першій світовій війні / С.А. Шульга // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Історичні науки. – Луцьк, 2008. – № 11. – С. 48–52.
14. *Galandauer J.* Vznik Československe republiky 1918. Programy, proektý, perspektivy / J. Galandauer. – Praha: Svoboda, 1988. – 347 s.
15. *Kárník Z.* Masarykovo řešení české otázky s Rakouskem-Uherskem a proti němu / Z. Kárník // T.G. Masaryk a situace v Čechách a na Moravě od konce XIX. století do německé okupace Československa. Sborník příspěvku z mezinárodního vědeckého kolokvia pořádaného ve dnech 31. května – 2 června 1996 v Praze ve vile Lanna. – Praha: Ústav T.G. Masaryka, 1998. – S. 42–51.

16. *Kovtun I.* Masarykův triumf. Příběh konce velké války / I. Kovtun – Praha, Odeon, 1991. – 542 s.
17. *Kvaček R.* Ke vzniku Československa / R. Kvaček // Československo 1918–1938. Osudy demokracie ve Střední Evropě. – Praha: Historický ústav AV ČR, 1999. – Sv. 1. – S. 30–40.
18. *Ludwig E.* Duch a čin. Rozmluvy s Masarykem / E. Ludwig. – Praha: Česká expedice RIOPRESS, 1996. – 189 s.
19. *Masaryk T.G.* Cesta demokracie I. Projevy – články – rozhovory. 1918–1920 / T.G. Masaryk. – Praha: Ústav T.G. Masaryka, 2003. – 440 s.
20. *Masaryk T.G.* Světová revoluce. Za války a ve válce 1914–1918 / T.G. Masaryk. – Praha: Masarykův ústav AV ČR, Ústav T.G. Masaryka, o. p. s., 2005. – 640 s.
21. *Olivová V.* Dějiny první republiky / V. Olivová. – Praha, Karolinum, 2000. – 356 s.
22. *Opat J.* Průvodce životem a dílem T.G. Masaryka. Česká otázka včera a dnes / J. Opat. – Praha, Ústav T.G. Masaryka, 2003. – 536 s.
23. *Opat J.* T.G. Masaryk, evropan, světoobčan / J. Opat. – Praha, Ústav T.G. Masaryka, 1999. – 100 s.
24. *Rychlík J.* Češi a Slováci ve 20 století. Československé vztahy 1914–1945 / J. Rychlík – Bratislava: AEP, 1997. – 360 s.
25. *Soubigou A.* Tomáš Garrigue Masaryk / A. Soubigou. – Praha: Paseka, 2004. – 456 s.
26. *Šesták M.* Českoslovanství a jihoslovanství do roku 1918 / M. Šesták // První světová válka, moderní demokracie a T.G. Masaryk. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference pořádané ústavem T.G. Masaryka ve dnech 22–24 září 1994 v zámku v Liblicích u Mělníka. – Praha: Ústav T.G. Masaryka, 1995. – S. 189–202.

Надійшла до редакції 06.09.2014 р.

Рецензент: *Ю.В. Бураков*, кандидат історичних наук, доцент, провідний науковий співробітник, Академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів

Кравчук А.Н.

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ Т.Г. МАСАРИКА В ИЮНЕ 1914 – ЯНВАРЕ 1915 ГГ.: ПОДГОТОВКА И НАЧАЛО ЧЕХОСЛОВАЦКОЙ ЗАГРАНИЧНОЙ ОСВОБОДИТЕЛЬНОЙ АКЦИИ

В статье показано восприятие Т.Г. Масариком Первой мировой войны как кризиса европейской цивилизации. Раскрыто политическую оценку мировой войны Масариком как борьбы демократических стран Антанты с абсолютистскими, многонациональными империями, в ходе которой должна быть решена проблема малых наций (безгосударственных народов) Центрально-Восточной Европы. Показан процесс подготовки Т.Г. Масариком чехословацкой заграничной освободительной акции и ее начало.

Ключевые слова: Великая война, Австро-Венгрия, Чехия, Т.Г. Масарик, чехословацкая освободительная акция.

Kravchuk O.

T.G. MASARYK IN JUNE 1914 – JANUARY 1915: TRAINING AND THE BEGINNING OF THE LIBERATION OF THE CZECHOSLOVAK FOREIGN ACTION

The article showed perception of T.G. Masaryk First World War as a crisis of European civilization. Besides the author revealed the political assessment of Masaryk World War as struggle of democratic countries of the Entente with absolutist, multinational empires, in which the problem must be solved by small nations (stateless people) in the Central and Eastern Europe. The article showed process of preparation of T.G. Masaryk Czechoslovak foreign liberation action and its beginning.

Key words: The Great War, Austria-Hungary, the Czech, T.G. Masaryk, Czechoslovakian liberation action.